

Fictie in de basisvorming

Na de uitgebreide aandacht voor literatuurmethoden in de bovenbouw havo/vwo in *Levende Talen* van december 1994, lag het voor de hand het fictieonderwijs in de onderbouw aan bod te laten komen. Dat gebeurt in dit themanummer, waarin nadrukkelijk ook het (i)vbo en mavo van de partij zijn. Behalve bijdragen voor het vak Nederlands, waarin het met name gaat om jeugdliteratuur, zijn er ook bijdragen voor de moderne vreemde talen. Ook daar blijft gewerkt te kunnen worden met jeugdliteratuur.

Na een tijdperk waarin de taalvaardigheidsontwikkeling – terecht – veel aandacht heeft opgeëist en nog steeds opeist, staat het fictieonderwijs weer volop in de belangstelling. Ongetwijfeld zijn de ontwikkelingen rond geïntegreerd literatuuronderwijs en de plannen voor één vak en één cijfer voor literatuur hier mede debet aan. De bijdrage van fictieonderwijs aan de persoonlijke, maatschappelijke en culturele vorming van leerlingen en het effect dat het lezen van fictie heeft op de taalvaardigheid, zijn weer belangrijke items.

Ook de herziene kerndoelen en examenprogramma's, tenminste die voor Nederlands, laten toegenomen aandacht zien voor fictie.

Kerndoelen en examenprogramma's

In de onlangs herziene kerndoelen, die overigens nog de status van concept hebben, is fictie een heel 'domein' toebedacht:

Domein D: Fictie

26. De leerlingen kennen specifieke kenmerken van een aantal fictie-genres en kunnen bij het lezen gebruik maken van deze kenmerken. [...]
27. De leerlingen kunnen beargumenteerd een fictie-werk kiezen om te lezen en/of te bekijken.
28. De leerlingen kunnen de relatie tussen een fictie-werk en de werkelijkheid toelichten.
29. De leerlingen kunnen bij fictie-werken uit verschillende culturen antwoord geven op een aantal vragen uit de verhaalttheorie. [...]
30. De leerlingen kunnen, zowel mondeling als schriftelijk, een persoonlijke reactie geven op een fictie-werk en deze toelichten met tenminste voorbeelden uit het werk.

Behalve dat de herziene doelen beter gesystematiseerd zijn ten opzichte van de 'oude', zijn er ook enkele componenten toegevoegd. Bij kerndoel 26 zijn de genres film en (jeugd)roman toegevoegd, kerndoel 27 is geheel nieuw, bij kerndoel 29 zijn 'vragen over tijd en plaats van handelen' toegevoegd, en in kerndoel 30 wordt een gemotiveerde 'persoonlijke reactie'

op het werk gevraagd (was: antwoord geven op vragen over 'de waarde van de tekst voor henzelf en anderen').

Het onlangs verschenen concept-examenprogramma vbo/mavo Nederlands bouwt uiteraard voort op de herziene kerndoelen. In het basisdeel is de volgende eindterm opgenomen: 'De kandidaat kan de rol en het belang aangeven van fictie voor een zinvolle invulling van de vrije tijd' (eindterm 15). En in het kerndeel vinden we naar analogie van de herziene kerndoelen een domein fictie:

De kandidaat kan

1. verschillende soorten fictie-werken herkennen
2. het denken en handelen van de personages in het fictie-werk beschrijven
3. de in het fictie-werk beschreven situatie onder woorden brengen
4. de relatie tussen het fictie-werk en de werkelijkheid toelichten
5. een persoonlijke reactie geven op een fictie-werk en deze toelichten met voorbeelden uit het werk
6. kenmerken van fictie in een fictie-werk herkennen (m.b.t. tijd, ruimte, opbouw, thema)
7. relevante achtergrondinformatie verzamelen en selecteren
8. een fictie-dossier samenstellen waarin hij verslag uitbrengt van en reageert op gelezen/bekeken fictie-werken

Wat de moderne vreemde talen betreft – daar zijn de kerndoelen die betrekking hebben op fictie zeer beperkt en globaal. De recente herziening heeft daar geen verandering in gebracht. Ze luiden als volgt:

Domein A: Leesvaardigheid

3. De leerlingen begrijpen hoofdzaken van informatieve artikelen in kranten en tijdschriften, verhalende, literaire of cultureel getinte teksten en persoonlijke correspondentie. [...]
4. De leerlingen hebben ervaring met het extensief lezen van teksten die meerdere pagina's beslaan [...]

Domein B: Luister- en kijkvaardigheid

9. De leerlingen begrijpen de hoofdzaak van interviews en monologen, verhalende en literaire of cultureel getinte teksten, mits deze teksten aansluiten bij en voortbouwen op de ervaringswereld van zowel autochtone als allochtone jongens en meisjes en hun ontwikkelingsniveau [...].

In het concept-examenprogramma vbo/mavo moderne vreemde talen is in het kerndeel slechts de volgende, deels op (jeugd)literatuur betrekking hebbende eindterm opgenomen:

Domein 1: Leesvaardigheid

8. De kandidaat heeft enige ervaring met het lezen van wat langere (meerdere pagina's beslaande) fictionele en niet-fictionele, informatieve teksten van uiteenlopende aard, en doet daarvan verslag in een leesdossier.
Het betreft hier voor alle leerwegen [...] aangepaste uitgaven van werken uit de (jeugd)literatuur.

Nederlands

Het nummer wordt geopend met een bijdrage van *Ron Oostdam* en *Erik van Schooten*, die verslag doen van de eerste resultaten van een onderzoek naar fictieonderwijs Nederlands in de basisvorming. Op basis van een indeling in fictiegenres hebben zij docenten o.a. gevraagd naar hun houding ten opzichte van die genres en de mogelijkheden die zij zien om daarin onderwijs te geven. De reacties zijn niet echt verras-

send; ze sporen goed met de bijdragen in dit themanummer. Onderwijs in volwassenenliteratuur in de basisvorming vindt men moeilijk te realiseren. Daarentegen staat men positief tegenover onderwijs in jeugdliteratuur. Wat de doelstellingen van fictieonderwijs in de basisvorming betreft, acht men het bevorderen van leesplezier het belangrijkste.

Ruud Kraaijeveld presenteert in zijn bijdrage een doortimmerde en direct in de praktijk uitvoerbare lessenreeks voor vbo/mavo. Voor deze doelgroep is een goede boekkeuze doorslaggevend, stelt *Kraaijeveld*. Zijn keuze voor vier niet te moeilijk geschreven detectiveverhalen van *Theo Hoogstraaten*, met spanning, geweld en erotiek als belangrijke ingrediënten, is dan ook geen toevallige.

Ook *Moniek Sanders* acht de boekkeuze van vitaal belang. Volgens haar is het voor de minder goede lezers in vbo/mavo van belang dat ze zich *herkennen* in de boeken die ze lezen. Met name voor deze categorie leerlingen, waaronder veel allochtone, kunnen interculturele jeugdboeken een middel zijn om hen aan het lezen te krijgen en te houden. *Sanders* maakt duidelijk wat onder interculturele jeugdboeken verstaan moet worden en beschrijft twee lesvoorbeelden op basis van dit soort boeken. Ze besluit met een aantal tips voor docenten die zelf met interculturele jeugdliteratuur aan de slag willen.

'Leesplezier, daar gaat het volgens mij in de eerste plaats om in het ivbo.' Deze stelling van *Rob van Veen* sluit naadloos aan bij de bevindingen van *Oostdam* en *Van Schooten*. Bijna als een spannend verhaal beschrijft hij hoe het werken met fictie in een ivbo-klas eraan toe gaat. 'Wellicht bent u geschrokken van mijn ervaringen en vraagt u zich af of fictieonderwijs überhaupt mogelijk is in het ivbo,' stelt *Van Veen*. Het antwoord op die retorische vraag laat zich raden: het is moeilijk, maar het kan.

Frits van Ham en *Gerard Zengerink* beschrijven het op hun school ontwikkelde programma 'Leesmeters'. In dit programma beantwoorden leerlingen via de computer vijftien vooral inhoudelijke toetsvragen over een gelezen boek. Volgens de auteurs staat in dit programma niet zozeer leesplezier als wel *leesconsumptie* ('kilometers maken') centraal; op dit vlak worden over de hele linie, van vbo t/m vwo, spectaculaire resultaten geboekt. Daarbij wordt niet beoogd de leerling iets te leren over literaire kenmerken o.i.d. 'Nee, simpelweg het lekker laten lezen staat voorop!'

Moderne vreemde talen

Niet alleen bij Nederlands maar ook bij de moderne vreemde talen wordt groot belang gehecht aan een goede boekkeuze. Volgens *Kees van Eunen* en *Jan Hommes* is dit althans één van de twee hoofdbestanddelen van succesvol fictieonderwijs Duits in de basisvorming. Het andere is het 'didactisch proces'. *Van Eunen* en *Hommes* onderbouwen het punt boekkeuze met een criterialijstje. Wat zij zich voorstellen bij het 'didactisch proces' demonstreren zij aan de hand van een uitgewerkt lesvoorbeeld op basis van een boek van *Christine Nöstlinger*, één van de belangrijkste naoorlogse Duitstalige jeugdboekenschrijfsters. Ook voor het vak Engels wordt het werken met jeugdliteratuur sterk bepleit. *Joost Ides* en *Syb Hartog* verwij-

zen naar de kerndoelen en nieuwe exameneisen, waarin staat dat leerlingen ruime ervaring moeten hebben opgedaan met extensief lezen, dat teksten authentiek en vlot leesbaar moeten zijn en moeten passen bij het ontwikkelingsniveau en de belangstelling van de leerlingen. Volgens *Ides* en *Hartog* beantwoordt jeugdliteratuur aan al deze eisen. Zij signaleren een trend om de boekenlijst meer toe te snijden op de leerling: 'Het zijn niet meer in de eerste plaats de literair-verantwoorde verhalen, compleet met dubbele bodems en het analyseren van plot en subplot, maar het zijn de verhalen die speciaal voor de 12- tot 18-jarige zijn geschreven.'

Guusje Groenen besluit de trits mvt-bijdragen met een lessenreeks voor Frans. Het zal duidelijk zijn dat voor deze taal het niveau van de teksten eenvoudig moet zijn en er niet in de eerste klas mee begonnen kan worden. De keuze van *Groenen* is gevallen op sprookjes, een genre dat zich uitstekend leent voor een vakoverstijgende aanpak.

En verder...

'Toen mijn leraar Nederlands op de middelbare school naar mijn toekomstplannen vroeg, antwoordde ik: ik wil schrijven, zowel journalistiek als literair. Dat hij me daarom uitlachte, is wellicht eerder een stimulans geweest dan een rem, hoewel zijn scepsis misschien wel invloed heeft gehad op mijn studiekeuze. Ik vind het erg leuk dat dit interview in een blad voor talentdocenten komt. Misschien leest hij het.' Een opmerkelijk verhaal, opgetekend door *Liesbeth Hooijberg*, die *Naima El Bezaz* interviewde. Over haar prille schrijvercarrière, haar tweetaligheid, haar literaire voorkeuren en natuurlijk de prijs die won zij met haar boek *De weg naar het noorden*. 'Het gaat allemaal wel heel hard.'

Colette Mathijssen doet verslag van een door *Koos Hawinkels* geleide paneldiscussie, waaraan leraren en vakdidactici uit de hoek van de moderne vreemde talen en Nederlands deelnamen. Er wordt gepleit voor het maken van een helder onderscheid tussen boekpromotieactiviteiten en lesactiviteiten waarin literaire vorming wordt nagestreefd. Er wordt o.a. gewezen op de noodzaak van samenwerkingsverbanden om boekpromotie nader vorm te geven. En een ander terugkerend discussiepunt: kun je 'echt' fictieonderwijs geven aan de hand van eenvoudige teksten? Overigens wordt geconstateerd dat er voor de vreemde talen geen stimulans bestaat om in de onderbouw fictieonderwijs te geven. Zoiets zou er wel moeten komen, bijvoorbeeld door fictie nadrukkelijker in de kerndoelen op te nemen.

Alex van Schooten was aanwezig bij het bezoek van jeugdboekenschrijver en nieuwslezer *Gijs Wanders* aan een school in Noord Scharwoude. *Wanders* vertelt over zijn carrière als journalist, de reizen die hij maakte en de avonturen die hij daarbij beleefde. De leerlingen hangen aan zijn lippen. In de klas hebben ze *Vogelvrije vrienden* gelezen. *Julien Tesselaar* (12) vertelt na afloop dat hij ook andere boeken van *Wanders* wil gaan lezen. 'Ik vond de lezing heel leuk omdat hij vertelde hoe het allemaal ging en hoe hij zich voelde.'